

استفاده از ابزارهای جمعی برای تربیت نسل آینده

گفتاری از آیت الله محسن اراکی

گذار به تربیت اجتماعی

روزگاری، جامعه در اختیار برنامه‌ریزان اسلامی نبود و در نتیجه تربیت در بعد فردی و فقط در محدوده خانواده‌ها انجام می‌گرفت؛ یا احتمالاً بین معلمان و دانش‌آموزان و افراد برخوردار از تقوا و مکارم اخلاق. این فرآیند مثلاً در مساجد توسط امام جماعت و یا استادی در مدرسه انجام می‌گرفت و البته همچنان ادامه دارد. ولی امروز سازوکارهایی در اختیار داریم که می‌تواند روح جمعی را تربیت کند. یکی از مهم‌ترین آنها، رسانه‌های جمعی است که یکی از عناصر مهم تربیتی برای ساخت و دگرگونی رفتار رهبران و افراد شاخص اجتماع به‌شمار می‌رود. همان شخصیت‌هایی که قرآن کریم از آن‌ها به «هلاً» تعبیر می‌کند؛ یعنی قشر خاصی در اجتماع که در بعد جمعی می‌توانند اثرگذار باشند.

امروز ما موظفیم سازوکارهایی که می‌تواند در تربیت روح جمعی اثرگذار باشد را مورد استفاده قرار دهیم. حتی کارمندان دولت هم جزو همین سازوکارند. زیرا برای داشتن جامعه سالم تربیتی، باید کارمند اداری ما تربیت شده باشد، نیروی انتظامی هم که در خیابان با مردم برخورد دارد باید تربیت شده باشد. اگرچه رهبران ما، افراد در رأس جامعه باید در قله‌های کمال تربیتی باشند ولی اگر این حلقه‌های واسطه از لحاظ تربیتی ضعیف باشند، نمی‌توان روح جمعی تربیت یافته را در جامعه به وجود آورد. بنابراین یکی از مهم‌ترین وظایف این است که ساختاری در جامعه ایجاد شود که بتواند روح جمعی را در جامعه تقویت کند.

در این میان، رسانه یک ابزار بسیار اثرگذار است. بدنه‌های مدیریتی کشور و نهادهای جمعی یعنی نهادهایی که با جمع در ارتباطند، مثل نهاد آموزش و پرورش، آموزش عالی و دانشگاه و همچنین مساجد نیز می‌توانند بر تربیت سازنده جامعه اثرگذار باشند.

بنابراین، این ابزارها را باید مورد بررسی قرار داد و برای تربیت روح جمعی آماده کرد. یکی از مهم‌ترین شاخص‌های اصلی تربیت در سال‌های آتی رو به ۱۴۰۴ همین است و باید به این سمت بریم که نهادهای اثرگذار در حدی باشند که بتوانند الگوی تربیتی ما را پیاده کنند.

الگوی کامل

الگوی تربیتی چیست؟ می‌توانیم از تعالیم قرآنی چنین استفاده کنیم که مهم‌ترین و برترین شاخص تربیتی این است که باید مرزها را بشناسیم و از آنها تخطی نکنیم. این مرزها باید در نهاد و جان مردم اثرگذار باشند؛ طوری که انسان بتواند خود را در مرزها نگه دارد. این اساس و روح تربیت اسلامی است. در جوامع غربی و دیگر کشورهایی که سیستم قدرتمندی در اعمال قانون دارند، انسان‌ها طوری تربیت می‌شوند که قانون را رعایت کنند و رعایت قانون، مهم‌ترین شاخص تربیت آن‌ها است.

محسن اراکی سال‌هاست که به تدریس خارج فقه و اصول در قم به‌ویژه دروس فقه فرهنگ، نظام سیاسی و نظام اقتصادی اسلام می‌پردازد. او همچنین از اساتید اخلاق اسلامی حوزه علمیه قم به‌شمار می‌رود. طرح موضوعات متنوع و به‌روز جامعه در درس‌های او، شخصیت علمی و حوزوی وی را از دیگران ممتاز کرده است. اراکی هم‌چنین پایه‌گذار مرکز اسلامی لندن و هم‌اکنون دبیر کل مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی است. ایشان در گفتار زیر به چگونگی تربیت اسلامی نسل آینده در افاق ۱۴۰۴ می‌پردازد و معتقد است تربیت اسلامی، تلاش برای ماندن در مرزهای شرعی و اخلاقی یعنی تقوا است اما فضا سازی صرف، ابزار پایداری برای تربیت یک نسل نخواهد بود.

تربیت فراتاریخی و فرامکانی

مقوله تربیت دو عرصه دارد: «تربیت فردی» و «تربیت اجتماعی». همان‌گونه که فرد را باید تربیت کرد، جامعه را هم می‌توان و باید تربیت نمود. یکی از ویژگی‌های انبیاء و اوصیاء و شخصیت‌های برجسته اجتماعی نیز این است که می‌توانند نه تنها در بعد فردی بلکه در بعد اجتماعی اثرگذار باشند. بدین معنا که گاهی قوت یک شخصیت در حدی است که از طریق معاشرت نزدیک و برنامه‌های گسترده و ممارست‌های مداوم، می‌تواند افرادی را تربیت کند، ولی این نوع تربیت تربیت فردی خواهد بود؛ مثل پدر در معاشرت با فرزند، مثل مادر در معاشرت با فرزند و یا دوستانی که در نتیجه معاشرت‌ها بر هم اثر می‌گذارند یا معاشرت استاد و شاگرد که در نتیجه روابط ممتد در یکدیگر اثر می‌گذارند. این نوع اثرگذاری تربیتی از بسیاری از شخصیت‌های صالح برمی‌آید. وقتی خود شخصیت به کمالات اخلاقی آراسته بود، امکان می‌یابد که در نتیجه معاشرت ممتد، اثرگذار باشد.

اما برخی شخصیت‌های بزرگ هم هستند که اثرات تربیتی آن‌ها بعد اجتماعی دارد، یعنی چنانچه که می‌توانند روح اجتماعی را تحت تأثیر قرار دهند. ما معتقدیم هر جامعه‌ای که شکل می‌گیرد، همراه با آن یک روح جمعی نیز شکل می‌گیرد و مریبان بزرگ که از قدرت روحی بالایی برخوردارند و اقتدار شخصیتی بالایی دارند، می‌توانند بر روح اجتماعی اثرگذار باشند. آن‌ها حتی از راه دور و زمانه‌ای گذشته هم می‌توانند انسان‌ها را تحت تأثیر خود بگذارند؛ امروز بین ما و رسول اکرم (ص) فاصله ای هزار و چند صد ساله است ولی وقتی سخن رسول را می‌خوانند، سخنانش، مربی است، داستان‌های زندگی او تربیت کننده است، وجود او وجودی است که از پس قرن‌ها می‌تواند اثرگذار و سازنده باشد و ضرورت ندارد که حتماً از نزدیک با انسان‌ها معاشرت نماید؛ آن هم یک معاشرت ممتد زمانی.